

ЕКОНОМІКА

УДК 338.24

В.А. Лушкін
кандидат економічних наук
Міністерство палива та енергетики

ІНВЕСТИЦІЇ У СИСТЕМІ РОЗШИРЕНОГО ВІДТВОРЕННЯ

У статті аналізуються форми, обіг і методи оцінки ефективності інвестицій з точки зору відносин, які складаються між суб'єктами інвестиційної діяльності. Дано пропозиції щодо удосконалення методологій прийняття інвестиційних рішень.

У системі відтворення, як простого, так і розширеного, інвестиціям належить провідна роль. Вони забезпечують оновлення і збільшення економічного потенціалу країни та відповідно, гарантують стійкий розвиток національного виробництва, збільшення валового внутрішнього продукту.

Суть інвестицій відображає сам термін, який походить від латинського слова "invest" та безпосередньо означає "вкладати". В економічній літературі поняття інвестицій трактується неоднозначно. Заслуговує на увагу точка зору тих економістів, які характеризують інвестиції як вкладення капіталу, що супроводжується його зберіганням і примноженням. Варто враховувати і той факт, що інвестиції – це не просто технічний процес, а складна система відношень, що охоплює сфери виробництва та обміну. У сфері виробництва ці відношення формуються в процесі створення і реалізації інвестиційних проєктів, у сфері обміну – складаються між суб'єктами інвестиційної діяльності і виявляються в попиті на інвестиційні товари та їх пропозиції.

Отже, інвестиції, як економічна категорія, виражають складну систему економічних взаємовідносин між фізичними та юридичними особами і державними інститутами, що формуються в процесі вкладення капіталу з метою його зберігання та примноження, збільшення виробництва продукції й одержання більшого прибутку, досягнення соціального та економічного ефекту й охоплюють усі сфери відтворення суспільного продукту.

Основною ознакою, за якою інвестиції поділяються на окремі форми, є об'єкт вкладення капіталу. У найбільш узагальненому плані інвестиції виступають як реальні і фінансові.

Відмінності між реальними і фінансовими інвестиціями розкриваються в процесі їхнього просування, тобто в здійсненні інвестиційної діяльності, що являє собою роботу, спрямовану на використання інвестиційних ресурсів для забезпечення розширеного відтворення економіки держави, регіону, підприємства в майбутньому. У основі інвестиційної діяльності лежить процес перетворень, що постійно повторюється в такій послідовності:

приріст фонду накопичення – витрати коштів фонду накопичення – приріст основного капіталу – виробництво продукції – реалізація продукції – одержання прибутку для формування фонду накопичення – приріст фонду накопичення.

Постійне відтворення даного процесу перетворень і є обігом інвестицій. Проте обіг реальних інвестицій має визначені відмінності порівняно з обігом фінансових інвестицій.

Реальні інвестиції відображають економічні відносини, які виникають між суб'єктами інвестиційної діяльності і виявляються в попиті на інвестиційні товари та їх пропозиції для забезпечення приросту капіталу, збільшення прибутку від реалізації. Фінансові інвестиції виражають фінансові відношення між суб'єктами інвестиційної діяльності і проявляються шляхом попиту і пропозицій на цінні папери та інші інструменти фондового ринку з метою одержання прибутку. Реальні і фінансові інвестиції, у свою чергу, мають багато різновидів. У основі такого розподілу лежать різноманітні критерії: форма власності, сфера виробництва, об'єкт вкладення і т.д.

Обіг реальних інвестицій, проходить три стадії (виробництво інвестиційних товарів – їх реалізація – приріст основного капіталу), породжує обіг фінансових інвестицій. Обіг останніх зворотньо впливає на обіг реальних інвестицій. У результаті це призводить до злиття, не подільності потоків реальних і фінансових інвестицій за межами даного підприємства – на локальних і національних ринках капіталу. В умовах ринкової економіки реальні інвестиції опосередко-

вуються фінансовими й у такому об'єднанні забезпечують відтворення капіталу і суспільного продукту.

З одного боку, інвестиції безпосередньо пов'язані з товарним ринком, тобто є складовою сукупного попиту, а з іншого боку – з виробництвом інвестиційних товарів. Взаємодія цих двох сторін інвестиційної діяльності виступає як потужний економічний чинник розширеного відтворення.

Інвестиції в процесі відтворення відіграють подвійну роль. Вони шляхом впливу на сукупний попит визначають у короткостроковому періоді обсяг виробництва. У довгостроковому періоді інвестиції впливають на економічне зростання через процес капіталоутворення, потенційний обсяг виробництва і сукупну пропозицію.

Процес капіталоутворення безпосередньо пов'язаний із джерелами інвестування. Особливої уваги заслуговує аналіз цих джерел із погляду можливості залучення їх до процесу інвестування. Як уже відзначалося, існує декілька форм інвестиційного процесу. Очевидно, джерела інвестицій відіграють різноманітну роль у процесі капіталоутворення, а отже й у процесі розширеного відтворення, що підтверджує аналіз джерел інвестування в Житомирській області (див. табл. 1).

Аналіз питомої ваги джерел інвестування свідчить про незначну роль заощаджень населення в процесі розширеного відтворення. Проте індивідуальні господарства громадян можуть брати участь у процесі капіталоутворення двома методами: направляючи заощадження в інвестиційну діяльність, або втрачаючи велику частину свого прибутку на придбання споживчих товарів вітчизняного виробництва.

Тобто витрата коштів приватними господарствами на придбання товарів є тим економічним чинником, що забезпечує безперервність інвестиційного процесу і гарантоване зростання національної економіки. Зменшення реальних прибутків населення або спрямування їх на придбання імпортованих товарів зумовлює скорочення інвестицій у національну економіку і поглиблення економічної кризи.

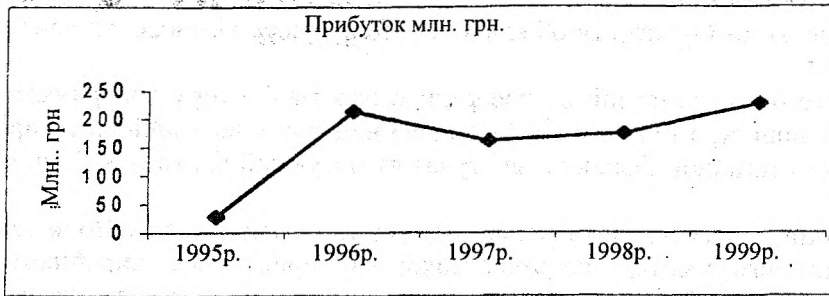
Таблиця 1

Питома вага джерел інвестування в загальному обсязі інвестиційних ресурсів у фактичних цінах

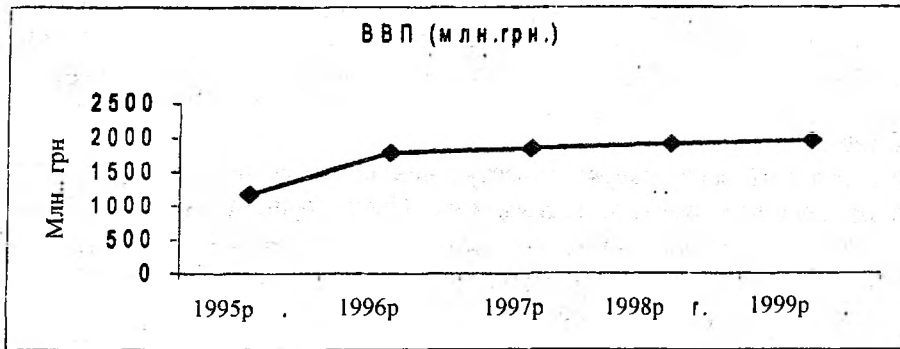
Джерела заощаджень	1995р.	1996р.	1997р.	1998р.	1999р.
Норматив накопичення прибутку (29%) млн. грн.	8,1	61,6	46,6	50,4	65,7
Амортизаційні відрахування (млн. грн.)	47,99	180,26	295,3	231,86	301,34
Заощадження населення млн. грн.	10,6	26,3	37,9	49,1	64,2
Ресурси інвестицій млн. грн.	66,69	268,16	379,9	331,36	431,24
Накопичення прибутку (у % до ресурсів інвестицій)	12,28	23,026	12,440	15,340	15,315
Амортизаційні відрахування (у % до ресурсів інвестицій)	71,93	67,105	77,511	69,886	69,819
Заощадження населення. (у % до ресурсів інвестицій)	15,78	9,8684	10,047	14,772	14,864
Ресурси інвестицій (%)	100	100	100	100	100
Норматив накопичення прибутку в % до ВВП.	0,7	3,5	2,6	2,7	3,4
Амортизаційні відрахування в % до ВВП.	4,1	10,2	16,2	12,3	15,5
Заощадження населення в% до ВВП	0,9	1,5	2,1	2,6	3,3
Ресурси інвестицій у% до ВВП.	5,7	15,2	20,9	17,6	22,2

Сьогодні частина продукції на ринку промислових споживчих товарів України представлена товарами іноземного виробництва. Для збільшення валового прибутку в Житомирському регіоні (мал. 1) проводилася розумна протекціоністська політика в сфері захисту вітчизняного товаровиробника.

Іншим чинником, що визначає вплив інвестицій на зростання валового внутрішнього продукту, є галузева структура економіки, Україна успадкувала від колишнього СРСР неефективну, мілітаризовану, структурно деформовану економіку. Тому одним із першочергових завдань із самого початку реформування проголошено необхідність проведення глибокої структурної перебудови, що дозволило домогтися збільшення ВВП навіть в умовах скорочення інвестицій, (мал. 2)

Мал.1. Динаміка прибутку в Житомирській обл.

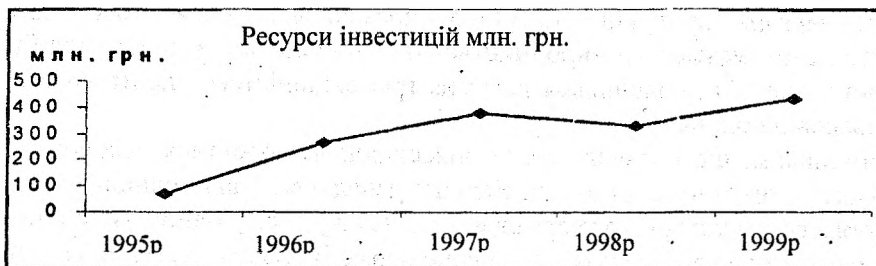

Мал. 2. Динаміка ВВП у Житомирській обл.

Так, за 1990-1998 р. капіталовкладення в промисловість України в цілому зменшилися в 4,2 рази, у легку промисловість - у 30,3 рази, а в машинобудівні галузі, що повинні забезпечувати технічне відновлення економіки й істотне збільшення виробництва сучасної побутової техніки, - у 21,1 рази. Частина капіталовкладень у машинобудівні галузі скоротилася в 5,1 рази - із 29,3 % у 1990 р. до 5,8 % у 1998 р. Різке скорочення інвестицій у машинобудівні галузі зумовило не тільки падіння обсягу виробництва їх продукції і зменшення їх частки у структурі промислової продукції, але й надзвичайно уповільнило процес здійснення технічної реконструкції підприємств, удосконалення відтворювальної і технологічної структури основного капіталу.

Співвідношення темпів нарощування інвестицій і суспільного продукту значною мірою визначається ефективністю інвестиційних проектів. Для України питання підвищення ефективності інвестицій має особливо актуальне значення. Це зумовлено тим, що значна кількість головних у минулому підприємств виявилися в новому ринковому середовищі нерентабельними, в основному через те, що рішення про капіталовкладення приймалися в колишньому СРСР без урахування правильних критеріїв: окупності, прибутковості, ступеня ризику інвестиції, їх соціальних і екологічних ефектів.

За 1995-1999 рр. у Житомирському регіоні накопичилися досить значні джерела інвестицій, залучення яких дасть змогу у перспективі вийти на якісно новий рівень економічного розвитку (мал. 3).

Мал. 3. Приріст ресурсів інвестицій у Житомирській обл.

Світовий досвід нагромадив значну кількість методів і прийомів інвестиційного аналізу, які можуть бути запроваджені в Україні. Існує два основних підходи до оцінки ефективності інвестицій: бухгалтерський та економічний (фінансовий).

У методах першої групи ефективність інвестиційного проекту зв'язується з ліквідністю і прибутковістю. Головним недоліком цих методів є те, що вони ігнорують тимчасовий аспект вартості грошей.

В економічних методах ефективність інвестиційних проектів визначається як перевищення майбутніх прибутків над поточними і майбутніми витратами, тобто до уваги береться тимчасовий аспект грошової вартості як засіб визначення вартості майбутніх надходжень. Концепція тимчасової вартості грошей дає можливість правильно порівнювати один з одним грошові потоки, що з'являються в різні часи. Отже, інвестиційний проект є привабливим, якщо очікуваний прибуток перевищує очікувані витрати, і тому ліквідність (тимчасовий аспект надходжень) і прибутковість (фінансовий аспект надходжень) стають менше важливими чинниками.

Аналіз інвестиційних ресурсів свідчить про їх головну роль у процесі капіталоутворення, як необхідної умови розширеного відтворення.

Необхідно розрізнити реальні і фінансові інвестиції, різниця між якими проявляється в процесі їх руху. Проте, у процесі розширеного відтворення реальні інвестиції опосередковуються фінансовими, що виступає як потужний економічний стимул розширеного відтворення;

У процесі капіталоутворення особливу увагу варто приділяти джерелам інвестування. Як показує практика, потужні джерела інвестування, наприклад, заощадження населення, можуть залишитися без уваги, а наступне знецінювання призводить до втрати значної частини їх потенціалу.

У цьому взаємозв'язку є доцільним, насамперед, виявлення реального потенціалу заощаджень населення, як можливого джерела інвестицій.

Важливе значення для процесу капіталоутворення має державна політика у сфері захисту вітчизняного виробника. Як показали дослідження, прибутки населення беруть участь у процесі розширеного відтворення у вигляді витрат на придбання товарів, тільки якщо ці товари вітчизняного виробництва.

Частина прибутків населення у вигляді заощаджень як інвестиційні ресурси доцільно використовувати, враховуючи схильність населення до заощаджень і оцінюючи їх економічну ефективність.

Інвестиції, зумовлюючи збільшення основного капіталу, внаслідок чого здійснюється його приріст, сприяють зростанню національного виробництва, забезпечують піднесення економіки в недалекому майбутньому.